

یادداشت سردبیر

کیفیت آموزش عالی، برآیند برنامه‌ریزی و اجرا

حفظ کیفیت آموزش عالی در گرو دو سازوکار اساسی است. آنچه در مرحله نخست، شالوده کیفی آموزش عالی را پایه‌ریزی می‌کند، برنامه‌ریزی مسؤولانه و متناسب با شرایط موجود علم و فناوری است. در مرحله بعدی، آنچه اهمیت اساسی دارد، دقت در اجرای صحیح برنامه‌های آموزشی است که طبیعتاً نتیجه‌گیری درست از این برنامه‌ریزی‌های آموزشی را به دنبال خواهد داشت. نقصان کیفی در هر یک از این دو مرحله، کاستی در کیفیت آموزش عالی را به دنبال خواهد داشت.

علم اطلاعات و دانش‌شناسی در سال‌های اخیر شاهد توسعه کمی و کیفی در برنامه‌های آموزشی در مقاطع مختلف تحصیلات عالی بوده است. حاصل تلاش‌های مسؤولانه کمیته برنامه‌ریزی علم اطلاعات و دانش‌شناسی، تصویب گرایش‌ها و رشته‌های چندی در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی است. هر یک از برنامه‌های آموزشی مصوب، پس از هفته‌ها و ماه‌ها کوشش بی‌وقفه و ایثارگرانه تهیه شده و مراحل تصویب را می‌گذرانند و جهت حفظ کیفیت علمی آن‌ها با دقتی وسواس‌گونه، همه جوانب اندیشیده می‌شود؛ اما این برنامه‌های آموزشی در صورتی ثمر نیکو در آینده علمی رشته خواهد داشت که اجرای آن‌ها نیز در گروه‌های تخصصی با همان دقت وسواس‌گونه انجام پذیرد. پیاده‌سازی صحیح سرفصل‌های درسی در گروه‌های آموزشی نیازمند انتخاب مدرسانی است که تخصص و تجربه لازم در زمینه مربوطه را به طور قطع دارا باشند. بدیهی است، اهتمام ویژه به انتخاب مدرسان مناسب هر درس، که ضامن موفقیت برنامه‌های آموزشی رشته است، تعامل گروه‌های تخصصی در دانشگاه‌های مختلف و تنوع مدرسان را در گروه‌های آموزشی ایجاب می‌کند. در شرایط فعلی که علم اطلاعات و دانش‌شناسی شاهد گسترش کمی و کیفی متناسب با شرایط جدید دانش و فناوری است، مدیران گروه‌های تخصصی رشته، مسؤولیت بزرگی در زمینه اجرای صحیح برنامه‌های تصویب‌شده دارند. هرگونه تسامح در انتخاب مدرسان و عدم توجه به تخصص‌های ویژه‌ای که آموزش دروس مصوب جدید ایجاب می‌کند، پیامدهای منفی جبران‌ناپذیری در پی خواهد شد که از آن جمله تهی شدن محتوای دروس تخصصی از غنای علمی و به دنبال آن سرخوردگی دانشجویانی است که با شوق فراوان، تحصیل در گرایش‌های جدید را شروع می‌کنند. علاوه بر ضرورت توجه گروه‌های تخصصی رشته به این امر مهم، نظارت نهادهای ذیربط، به کیفیت فعالیت‌های علمی گروه‌های تخصصی نیز در این برهه از زمان اهمیتی بیش از پیش دارد. تنها در صورت اجرای دقیق و

مسئولانه برنامه‌های مصوب آموزشی، و ارزیابی کیفیت اجرای این برنامه‌ها از سوی نهادهای مرتبط و مسئول، می‌توان امیدوار بود که علم اطلاعات و دانش‌شناسی در مسیر رو به رشدی که در پیش گرفته است، شاهد توسعه متوازن کمی و کیفی باشد.

نجلا حریری

سر دبیر

مسئولیت اعضای هیات علمی در نهادینه کردن احترام به حقوق معنوی نویسندگان

یکی از مهم‌ترین آفات پایان‌نامه‌ها و مقالات دانشجویان استفاده از نوشته‌های دیگران بدون استناددهی و یا با استناد غیردقیق و نادرست است. حتی به جرأت می‌توان ادعا کرد که درصدی از مقالات منتشرشده نیز حاوی خطاهایی از آن نوع است که اصطلاحاً سرقت علمی یا ادبی خوانده می‌شود. هر چند که این مسأله خاص دانشجویان نیست، به نظر می‌رسد استفاده بدون استناد از نوشته‌های دیگران در نگارش پروپوزال‌ها و پایان‌نامه‌ها امر رایجی است که البته درصد بالایی از این خطاها با تذکر استادان راهنما رفع می‌شود.

اگر کمبود پایگاه‌های اطلاعاتی جامع داخلی و محدودیت دسترسی به پایگاه‌های خارجی را از دلایل اینگونه خطاها بشماریم، ذکر بدون استناد مطالب نویسنده‌های دیگر می‌تواند دو دلیل عمده داشته باشد: (۱) آسان‌طلبی برخی دانشجویان، و (۲) عدم اطلاع دانشجویان از نادرست بودن استفاده بدون استناد نوشته‌های دیگران.

ذکر بدون استناد مطالب نویسندگان دیگر به هر دلیلی که انجام بگیرد، به یک اندازه غیرقابل توجیه است و صدمات آشکاری در حوزه تحقیق و تألیف به جا می‌گذارد. این رفتارها از یک سو موجب تضییع حقوق سایر نویسندگان و از سوی دیگر سبب بی‌اعتبارشدن نویسنده خاطی می‌شود. رعایت اصول استناددهی و توجه و حساسیت نسبت به صحت استنادها و رعایت حقوق سایر نویسندگان در همه رشته‌های علمی ضرورت دارد، اما در علم اطلاعات و دانش‌شناسی به دلیل رسالت ویژه این شاخه از علوم که درون‌مایه اصلی آن اطلاعات و دانش است، اهمیتی مضاعف می‌یابد.

هر چند که نمی‌توان امیدوار به وجود راه حل قطعی برای پیشگیری از رفتارهای استنادی غیراخلاقی بود، شاید بتوان تلاش در جهت نهادینه کردن احترام به مالکیت معنوی را یکی از رسالت‌های مدرسان دانشگاه‌ها به حساب آورد. آموزش حساسیت نسبت به حفظ حقوق معنوی سایر نویسندگان بخشی از وظیفه آموزشی راهنمایان پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی به ویژه در مقطع کارشناسی ارشد است. چنانکه پیشتر اشاره شد، یکی از دلایل عدم استناددهی، بی‌اطلاعی از ضرورت این امر است. به کرات مشاهده می‌شود که دانشجویان بخشی از مطالب منتشرشده را به نوشته‌های خود منتقل می‌کنند و حتی اگر به نویسنده استناد نیز بدهند، تمامی استنادهای خارجی آن متن را به همان صورت سابق در نوشته خود وارد می‌نمایند و در ظاهر چنین می‌نمایند که ترجمه این متون استنادشده خارجی را خود انجام داده‌اند؛ حال آن‌که مطلب عیناً از یک متن فارسی کپی‌برداری شده است. در صورت دقت راهنمایان پایان‌نامه‌ها، بخش عمده این خطاها می‌تواند با تذکرات به موقع رفع شود و در جریان اجرای پایان‌نامه، راه و روش اخلاقی و صحیح پژوهش و نگارش به دانشجویان آموزش داده شود. در واقع نیز پایان‌نامه کارشناسی ارشد فرصتی برای

آموزش تحقیق به دانشجویان است و فلسفه وجودی پایان‌نامه در این مقطع همین جنبه آموزشی آن است. هر چند که راهنمایان پایان‌نامه‌ها تلاش لازم در جهت آموزش تحقیق و همچنین حفظ کیفیت پایان‌نامه را به عمل می‌آورند، اما این جنبه از کیفیت، یعنی عاری بودن پایان‌نامه از موارد عدم رعایت حقوق معنوی دیگران، بخش بسیار مهمی است که کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد. همچنین در داوری پایان‌نامه‌ها نیز لازم است به کیفیت پایان‌نامه از نظر رعایت حقوق معنوی نویسندگان دیگر توجه ویژه‌ای مبذول شود. شاید بتوان امیدوار بود که با پررنگ کردن اهمیت این امر و تلاش مسئولان هیأت علمی دانشگاه‌ها، ضرورت رعایت حقوق معنوی نویسندگان و اجتناب از تخلفات استنادی، مورد توجه بیشتر دانشجویان قرار بگیرد و رعایت دقیق این امر در بین پژوهشگران جوان به تدریج نهادینه شود.

نجلا حریری

سردبیر